

Jablonskis Jonas (Rygiškių Jonas; 1860 gruodžio 30 Kubiliuose, Šakių r., – 1930 vasario 23 Kaune), lietuvių kalbininkas. 1872 įstojo į Marijampolės gimnaziją (dab. Marijampolės Rygiškių Jono gimnazija), kurią 1881 baigė aukso medaliu. 1881–85 Maskvos u-te studijavo klasikinę filologiją (čia jam ypač didelę įtaką turėjo profesoriai Fiodoras Koršas ir Filippas Fortunatovas). 1885 Jablonskis išlaikė u-to baigimo egzaminus, tačiau dėl susiklosčiusių aplinkybių kandidato laipsnį Maskvos u-te gavo tik 1888. Lietuvoje negavęs mokytojo vietos, vertėsi privačiomis pamokomis, teismo raštininko ir kitais atsitiktiniais darbais. 1889–96 mokytojavo Mintaujos, 1896–1900 – Talino gimnazijose. 1900 buvo atleistas iš gimnazijos už cenzūros draudžiamų leidinių laikymą. 1901–02 gyveno pas gimines Žeimelyje. 1902–03 buvo ištremtas į Pskovą. 1903 gyveno Šiauliuose, kur nelegaliai mokė lietuvių kalbos. 1904 atsikėlė į Vilnių. Dirbo lietuviškų laikraščių redakcijose, mokytojavo. 1906–08 Panevėžio mokytojų seminarijos ir realinės mokyklos neetatiniis lietuvių kalbos mokytojas. 1908–12 mokytojavo Breste, 1912–14 – Gardine, 1914–15 – Veliže. 1915–18 Voroneže dėstė čia suorganizuotose lietuvių gimnazijose bei įvairiuose kursuose. 1918 atvyko į Vilnių. 1919 užėmus Vilnių lenkams, persikėlė į Kauną. Dirbo įvairiuose kursuose. 1922–26 profesoriavo Lietuvos u-te; 1922 išrinktas šio u-to garbės profesoriumi. 1929 Latvijos u-tas suteikė Jablonskiui garbės daktaro laipsnį. Keliolika paskutinių gyvenimo metų Jablonskis dėl ligos negalėjo vaikščioti.

Jablonskis – žymiausias lietuvių kalbos normintojas. Savo veiklą pradėjo 1890; „Varpe“ paskelbė Mykolo Miežinio gramatikos recenziją. Apie 40 metų Jablonskis aiškino lietuvių kalbos negeroves, taisė įvairių raštų kalbą, rašė kalbines recenzijas. Tačiau bendrinės lietuvių kalbos raidai ypač svarbūs buvo Jablonskio lietuvių kalbos vadovėliai. 1899 Sankt Peterburgo lietuviai studentai šapirografu multiplikavo Jablonskio kartu su Petru Avižoniu parengtą „Lietuvišką gramatikėlę“. Ši nedidelės apimties gramatika neturėjo didesnės įtakos nei lietuvių kalbos norminimui, nei mokslui, tačiau ji glaudžiai susijusi su labai svarbiu veikalu – 1901 Tilžėje išleista „Lietuviškos kalbos gramatika“ (Jablonskis ją pasirašė Petro Kriaušaičio slapyvardžiu, norėdamas pažymėti ir Petro Avižonio nuopelnus). „Lietuviškos kalbos gramatikoje“ Jablonskis išdėstė lietuvių bendrinės kalbos norminimo programą, aiškiai apibūdino bendrinės kalbos ir tarmių santykį ir kartu įtvirtino pietinių vakarų aukštaičių (kauniškių) tarmę kaip bendrinės kalbos pagrindą. Gramatika turėjo ir nemaža trūkumų: ne visi dalykai pakankamai aptarti, ne visur nuosekli rašyba, pasitaiko nevykusių terminų, ypač silpnas sintaksės skyrius. 1919 Vilniuje išleista P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono slapyvardžiu pasirašyta „Lietuvių kalbos gramatika“ – jau subrendusio kalbininko darbas. 1922 buvo išleistas papildytas šios gramatikos leidimas (Rygiškių Jono slapyvardžiu), turėjęs ypač didelę įtaką bendrinės lietuvių kalbos raidai. Ši gramatika atliko lemiamą vaidmenį ir lietuvių kalbos rašybos bei skyrybos stabilizacijai. Jos pagrindu Jablonskis 1925 išleido pirmosioms vidurinių mokyklų klasėms skirtą „Lietuvių kalbos vadovėlį“. Tiek lietuvių kalbos praktikai, tiek mokslui labai svarbūs Jablonskio veikalai yra 1911 Seinuose išleista „Lietuvių kalbos sintaksė“ ir ypač 1928 Kaune – „Linksniai ir prielinksniai“, kur pirmą kartą lietuvių kalbotyros istorijoje plačiau nagrinėjama lietuvių kalbos linksnų reikšmės ir jų vartojimas. Šiais Jablonskio darbais naudojami vėlesnieji mokyklinių sintaksės vadovėlių autoriai. Visiems Jablonskio veikalams būdinga labai gausi gyvosios kalbos medžiaga. Be šnekamosios kalbos, Jablonskis rėmėsi ir tautosakos, gerai savo gimtąją kalbą mokėjusių rašytojų raštų pavyzdžiais. Bendrinę lietuvių kalbą Jablonskis apvalė nuo gausybės barbarizmų, nevykusių naujadarų, netaisyklingų sintaksinių konstrukcijų ir kartu praturtino tokiais šiandien visų vartojamais žodžiais, kaip *pirmādienis*, *antrādienis*, *ateitis*, *praeitis*, *degtukas*, *atvirukas*, *pieštukas*, *vienāskaita*, *daugūskaita*, *valstiētis*, *tautiētis*, *šviesuōlis*, *tamsuōlis*, *pažangà*, *pójūtis*, *įtaka*, *įspūdis*, *teĩsmas*, *vadovėlis*, *vaizduōtė* ir kt. Jablonskis pats sukūrė arba padėjo įvairių sričių specialistams sukurti daugybę terminų.

Bendrinės kalbos norminimui nemažą reikšmę turėjo ir Jablonskio vertimai. Jis išvertė (dažnai su savo mokiniais) grožinės literatūros kūrinių, populiarių mokslo knygelių, mokyklos vadovėlių. Vertimų kalba gyva, taisyklinga. Jablonskis redagavo Žemaitės, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Jono Biliūno ir kitų rašytojų kūrinius. Ypač reikšmingas jo bendradarbiavimas su Žemaite (net ir rašytojos slapyvardį yra sugalvojęs Jablonskis). Lietuvių kalbotyros istorijoje Jablonskis minėtinas ir kaip Antano Juškos žodyno redaktorius; suredagavo E–J raides, be to, tarmėse patikrino beveik visus žodyno rankraščius, užrašė dar 2000 naujų žodžių. Iš 1898 Sankt Peterburgo MA pateikto Jablonskio pranešimo apie šio žodyno kalbos ypatybes matyti, kad Jablonskis buvo labai pastabus dialektologas. 1906 pasitraukęs nuo žodyno redagavimo, Jablonskis bendravo su vėlesniais žodyno redaktoriais Jurgiu Šlapeliu ir Kazimieru Būga.

Įvairiomis progomis Jablonskis pabrėždavo, kad jis nėra mokslininkas ir kad jam rūpėję tik kalbos praktikos dalykai. Tačiau rūpindamasis kalbos praktikos reikalais, Jablonskis padarė didžiulę paslaugą ir lietuvių kalbos mokslui, ypač sintaksei.

R: *Raštai* 1-5 / Sudarė J. Balčikonis, Kaunas, 1933-36; *Rinktiniai raštai* 1-2 / Sudarė J. Palionis, Vilnius, 1957-59; *Jono Jablonskio laišakai* / Sudarė A. Piročkinas, Vilnius, 1985; *Straipsniai ir laišakai* / Sudarė A. Piročkinas, Vilnius, 1991.

L: Skardžius Pr. J. Jablonskis ir dabartinė lietuvių bendrinė kalba. *APH* 6,1937; Palionis J. *Įžymus lietuvių kalbininkas Jonas Jablonskis*, Vilnius, 1955; Ulvydas K. J. Jablonskis – lietuvių literatūrinės kalbos ugdytojas. *LKK*4,1961; Urbas D. J. Jablonskis ir verstinė literatūra. *Klb.* 5,1962; Piročkinas A. *Prie bendrinės kalbos ištakų*, Vilnius, 1977; Girdenis A., Piročkinas A. Jonas Jablonskis – dialektologas. *Klb.* 28(1), 1977; 29(1), 1978; Piročkinas A. *J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas*, Vilnius, 1978; Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija* 1, Vilnius, 1979, p. 192–199; Piročkinas A. *Jonas Jablonskis*, Kaunas, 1980; Ulvydas K. Dėl J. Jablonskio pažiūrų į kalbą. *KK* 42,1982; Piročkinas A. *Jono Jablonskio kalbos taisyklės*, Kaunas, 1986; Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija* 5: *Bendrinės kalbos iškilimas*, Vilnius, 1992, p. 144–155. A. S.

Lietuvių kalbos enciklopedija, sudarė Kazys Morkūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 233–235.